

TOVÁRNA NA DÝMKY V KRÁSNÉ HOŘE U HAVLÍČKOVA BRODU

Eduard Veselý

Již málokdo ví, že se v obci Krásná Hora u Havlíčkova Brodu ještě před padesáti lety vyráběly dýmky známé nejen u nás, ale i v Evropě. Vzpomínky kuřáku dýmek a několik dochovaných exemplářů značených Monte Bello (Krásná Hora) přivedlo pracovníky Muzea Vysočiny v Havlíčkově Brodě na myšlenku vytvořit v roce 2005 výstavu k historii výroby dýmek.

Při pátrání po vzniku a činnosti spíše větší dílny než továrny jsme neměli mnoho štěstí. Majitelé, kteří výrobu řídili, již nežijí, členové rodiny a pamětníci si pamatovali sice velice zajímavě, ale spíše osobní rodinné události. Skoupou, až na tři zmínky, se ukázala literatura a zápisy v krásnohorské kronice, mizivé byly i archivní prameny. Vysvětlení se zřejmě nabízí v násilném ukončení výroby továrny v padesátých letech minulého století a jejím převedení do národního podniku Lira do Proseče u Skutče. V prosečském podnikovém archivu není o Zieglerově továrně jediný dokument. A tak je historie továrny sepsána podle torzovité obchodní dokumentace, kterou jsme naštěstí našli v pudních prostorách tovární budovy v Krásné Hoře, kde se povalovala od doby konfiskace. Váže se hlavně k druhému desetiletí minulého století, k období hledání výrobního programu a největšího rozmachu firmy. Frestní spis vedený na majitele podniku pak pomohl odhalit poslední léta jeho existence. Dýmky a nemnoho jiných exponátů jsme získali od rodiny majitele podniku, od příbuzných pracovníků továrny, sběratelů ale i z muzeí.

V roce 1901 koupil Antonín Ziegler, se svoji nastávající ženou Marií Žatečkovou v Krásné Hoře dum č.p. 16. Antonín Zeigler se narodil roku 1877 v Krásné Hoře, vyučil se soustružníkem, a jak píše, jeho předci byli od roku 1745 barviři plátna. V novém domě, který musel postupně upravovat, založil malou řemeslnou výrobu holi a kuřáckých troubelí. Možná fungovala již od roku 1902, protože II. obchodní kniha je vedena až od 8.1.1904 do poloviny roku následujícího. Podle záznamů v této knize expedoval zboží nejen do desítek českých měst a vesmic, nejvíce do Prahy, ale i do Budapešti a Vídne. Začal hledat nový výrobní sortiment, o čemž svědčí žádost

jeho nově nazvané firmy „Antonín Ziegler, výroba a vývoz kuřáckého náčini“ z roku 1906 o přihlášení patentu na papírovou špičku na doutníky. Doposud se kostěné náustky na papírové špičky nasouvaly, Zieglerovy se šroubovaly. Vynález se zdá úsměvný, ale úředník rakouského patentového úřadu mu dával naději na přijetí patentu z důvodu, že se jedná o „Massenartikel“, tedy výrobek masového rozšíření. Nechtěl pouze vyrábět, ale správně tušil, že zisk firmě přinese i zprostředkovaný obchod. Svědčí o tom spolupráce s velkou soustružnickou továrnou A. Patrná a syn v Jaroměři. Stěžují si sice, že jim nedodává slíbené špičky na doutníky a kavárnické troubele, a že k jejich patentním špičkám a dýmčím Eterna z hliníku, které od nich odebírá a prodává, montuje vlastní troubele a náustky. V dopise ale dodávají: „Přesto vše s Vámi chceme po dobrém dále spolupracovat a přenechávat Vám zakázky, protože máme málo tak schopných výrobců“. V té době přijal obrovskou zakázku na výrobu deseti tisíc višňových náustků pro továrnu Marcuse Aschera v Praze a obdržel dodávku hotových dýmek k prodeji z továrny dřevěných dýmek a kovového zboží Bernarda Kopperla ze Záboří u Proseče. Z hlediska historie vývoje dýmek je záhodno připomenout, že B. Kopperl držel krok s evropskými výrobci dýmek. Již v r. 1905 spojil několik svých dílen v továrnu, jejíž stroje poháněl parní stroj a roku 1910 začal, po vzoru francouzských výrobců, zpracovávat nový ideální materiál pro výrobu dýmek, brierové dřevo, které dovážel do Proseče a odprodával jiným výrobcům.

O obchodním sortimentu roku 1913 se dovídáme ze „zvláštních nabídkových listů“. Jak vyplývá z obchodní korespondence, tento sortiment se vyráběl nebo skupoval od dodavatelů. Z troubelí k dýmčím se nabízely troubele z pravé bádenské višně (cenná surovina z Dolních Rakous), ebenové troubele, troubele zvané Kavalírky a Gory. Z procházkových a turistických holí se nabízelo 34 druhů, vyrobených z doubků, kaštanů, javorů a opět z bádenské višně. Některé měly kovové zdobení, a to i stříbrné. Bičíšť celorákosových se nabízelo 13 druhů. Jak vyplývá z jiných záznamů, sortiment holí se pravidelně s novými módními vzory obměňoval. Vedle toho firma nabízela dýmky českých tvarů, jako například krumlovky, třeboňky, jimramovky a hadovky. Ty se v Krásné Hoře nevyráběly. Na jejich výrobu měl A. Ziegler širokou síť domácích výrobců, hlavně dělníků

z okolí Proseče. Pracovali doma, kvalitně a bezkonkurenčně levně. Z cizokrajných dřev vyráběl ještě špičky na doutníky a cigarety. Naopak v té době nevyráběl dýmky z mořské pěny, oblíbené v 19. století a nepoužíval zatím ani jantar. Vybavení dílny tehdy tvořilo základní ruční truhlářské nářadí, první dýmkařský soustruh na vrtání troubelí a soustruhu na hole - vše jen na nožní pohon. V tomto roce zaměstnával deset tovaryšů, jednoho nádeníka, jednu baličku. Kancelářskou práci vykonával sám s manželkou Marií. Tovaryše zaměstnával sezónně, protože to byli děti rolníků a v době polních prací museli pracovat doma. Troubele a špičky názvu Gora a Vesuv měl A. Ziegler patentované. Jejich zdravotní přínos údajně spočíval v ochlazení kouře pomocí hliníkových vložek vsunutých do troubele. Ochlazený kouř neznečišťoval ústa a kuřákům konečně umožňoval lahodné kouření.

Slovanský název Gora (Hora) zvolil zřejmě podle místa výroby v Krásné Hoře a možná i z důvodu srozumitelnosti, protože k jeho vývozním teritoriím náležela středomořská a balkánská oblast a také Polsko. V pozdějších letech pojem Gora používal pro název své továrny. Uspokojoval také poptávku po porcelánových dýmkách. Surové porcelánové hlavičky, tzv. mišenek, si nechával malovat a zkompletované dýmky prodával. Zboží zasílal zákazníkům na dobírku poštou nebo vlakem. Dřevo, polotovary a jiný materiál dodával svým výrobcům z vlastních zásob. Než začali vyrábět, museli předložit kontrolní výrobek. Přesto se stávalo, že mnohdy nekvalitní přijaté výrobky reklamoval. Finanční transakce a vymáhání dluhů mu prováděla Moravská agrární a průmyslová banka, filiálka v Německém Brodě. Zajímavé je, že před koncem roku 1913, možná zčásti již v roce předchozím, vedla továrnu manželka A. Zieglera Marie. Podle skoupých záznamů pobýval se svým bratrem Janem v Americe. Zde měli přijít na myšlenku vyrábět vlastní dýmky. Objevily se první řezbářské pokusy dýmek vyřezaných v podobě indiánských hlaviček. Americká inspirace se projevila hned počátkem roku 1914. A. Ziegler se nadchl pro výrobu, jak píše: „englických kokosových dýmek, které se ve velkém vyrábějí a vyvážejí hlavně do Ameriky, Dánska a vůbec do všech severních zemí.“ Chtěl začít vyrábět i dýmky bruyarové. Za tím účelem zakoupil od firmy Laurin a Klement silnější a úspornější naftový motor, kterým nahradil půl roku starý slabší a nepravdělně

pracující motor benzinový. Kvůli rozšíření pohonné transmise musel stavebně upravit zázemí dílny. Ta se díky novému motoru také rozzářila novým elektrickým osvětlením. Na tvrdé kokosové a bruyarové dřevo zakoupil v Lipsku pásovou pilu a ve Francii dva moderní obráběcí stroje. Nakoupil suroviny ve velkém - z Hamburku tunu kokosových ořechů, z Frankfurtu nad Mohanem 400 kg rohoviny a dále první umělé hmoty celuloid a galalit. Experimentoval i s buvolími rohy a používal slonovinu. Na trh uvedl první vyřezávané briarové dýmky v podobě indiánských a mužských hlav, doplněných skleněnými očima. Vývoz krásnohorské nové produkce začaly podporovat formou hledání odběratelů již zmíněná banka v Německém Brodě a hlavně Vývozní spolek pro Moravu, Čechy a Slezsko v Praze, jehož členem se stal v roce 1909. Informační oddělení této společnosti dokonce A. Zieglerovi dodávalo důvěrné zprávy a reference na prodejce kuřáckých potřeb, ale i na obchodní partnery v cizině. Z dýmek z Krásné Hory se linul kouř mezi jinými v Rakousku, Švýcarsku, Bulharsku, v přístavu Pireus v Řecku a italském Miláně a Římu. Z kusé úřední korespondence vyplývá, že zásoboval i firmu svého druhého bratra Wil. Ziegler a Koubský v Chicagu, informoval o svých výrobcích obchodníky v Bankoku a hledal obchodní zástupce v Brazílii a Argentině.

Slibně rozběhlé obchody však zarazila 1. světová válka. Měsíc před jejím vypuknutím byl zvolen starostou obce. Nemusel sice narukovat, ale úřední povinnosti mu zabraly tolik času, že se továrně mohl věnovat jen dva dny v týdnu. Odbyt začal stagnovat, protože se díky drahotě a nouzi staly dýmky luxusním zbožím. Na frontu bylo odvedeno 14 dělníků a jeden řezbář, a tak zůstali na práci jen továrníkův bratr a švagr. Nemohl vyplácet ani dodavatele komponent, hlavně z Prosečska. Většina podniků z oboru zastavila práci, jen malí výrobci prodávali přímo na trzích. Přesto nezastavil výrobu úplně. Přežit mu pomohly drobné zakázky a také předpis rakouské armády, že k výstroji vojáka patří i fajfka, do které se fasuje tabák. V roce 1916 dokonce nabízí práci dělníkům z vyhořelé továrny konkurenta B. Kopperla ze Záboří. Nabídl jim ubytování i s rodinami. „Co se týče výživy tu zde stále dostatečná jest an jako starosta se o to řádně starám aby tu bída nebyla.“, píše A. Ziegler. V roce 1917 již zaměstnával 11 dělníků. V únoru následujícího roku projevil odvážně optimismus

v ukončení války žádostí k Národní radě československé v Praze o přidělení zatím alespoň jednoho vagonu hnědého uhlí pro firmy v Dolních Rakousích, zabývajícími se sušením nenahraditelné bádenské višně. Dále také píše: „Poněvadž přicházejí a přijdou dělníci z vojny do práce a vbrzku vývoz našich tovarů i do spojeneckých zemí bude umožněn, prosím v zájmu zaměstnanosti našeho dělnictva i v zájmu průmyslu našeho žádostí vyhovět. Výrobky své zasílal jsem před válkou do všech takřka zemí. Válkou byl vývoz výrobků znemožněn a zůstalo pouze Německo.“ Zprávy z následujících třech desetiletí nejsou téměř žádné. Firmě se však dařilo. V roce 1920 zaměstnával 22 dělníků a v roce 1925 koupila jeho žena Marie vilu č.p. 49, kde byla později založena pobočka krásnohorského podniku. V listopadu 1929 si dokonce mohl pořídit automobil Tatra 30 kabriolet v luxusním provedení, v barvě slonové kosti.

Po 1. světové válce získávala obecně na oblibě krátká dýmka „briárka“. První začal prodávat v roce 1910 v Londýně Alfréd Dunhill. S tímto novým artiklem se snažilo prorazit na evropské trhy mnoho renomovaných firem. Zieglerově továrně se to podařilo. Dýmky značky Monte Bello (Krásná Hora) byly k dostání ve Francii, Itálii, Brazílii, ale i Anglii, a to hlavně s českou specialitou čibukem. O jejich kvalitě svědčí dopis Édouarda Herriota, francouzského ministerského předsedy v letech 1924-25: „Děkuji panu Antonínu Zieglerovi za výbornou dýmku Gora, kterou mi daroval. Jest to ideální dýmka míru.“ Výrobě napomohla i poválečná bída. Cigarety byly drahé, a tak se jemně řezaný cigaretový tabák cpal do dýmek. Provoz podniku továrník stále zdokonaloval, o čemž svědčí nákupy nových specializovaných strojů. Vliv celosvětové hospodářské krize výrobu továrny málem zastavil, ale podle účetních výkazů se rychle vzpamatovala. Od roku 1935 nastoupil k otci do Krásné Hory jako technický úředník syn Miloš Ziegler, vyučený pro potřeby firmy na soustružnické škole ve Francii. Další omezení výroby nastalo za II. světové války hlavně pro nedostatek surovin. Přesto založil v rodinném domě čp. 49 v nedaleké Okrouhlici pobočku, kterou řídil syn Miloš.

Krátké poválečné nadechnutí firmy však přiškrtla pounorová doba. Aby zachránil firmu před znárodněním či likvidací, dohodl se od 1.7. 1950 na pronájmu svého závodu „Gora, výroba kuřáckých potřeb v Krásné Hoře“ s národním podnikem Zadrev v Olomouci. Podnik tak

v ukončení války žádostí k Národní radě československé v Praze o přidělení zatím alespoň jednoho vagonu hnědého uhlí pro firmy v Dolních Rakousích, zabývajícími se sušením nenahraditelné bádenské višně. Dále také píše: „Poněvadž přicházejí a přijdou dělníci z vojny do práce a vbrzku vývoz našich tovarů i do spojeneckých zemí bude umožněn, prosím v zájmu zaměstnanosti našeho dělnictva i v zájmu průmyslu našeho žádosti vyhovět. Výrobky své zasílal jsem před válkou do všech takřka zemí. Válkou byl vývoz výrobků znemožněn a zůstalo pouze Německo.“ Zprávy z následujících třech desetiletí nejsou téměř žádné. Firmě se však dařilo. V roce 1920 zaměstnával 22 dělníků a v roce 1925 koupila jeho žena Marie vilu č.p. 49, kde byla později založena pobočka krásnohorského podniku. V listopadu 1929 si dokonce mohl pořídit automobil Tatra 30 kabriolet v luxusním provedení, v barvě slonové kosti.

Po 1. světové válce získávala obecně na oblibě krátká dýmka „briárka“. První začal prodávat v roce 1910 v Londýně Alfréd Dunhill. S tímto novým artiklem se snažilo prorazit na evropské trhy mnoho renomovaných firem. Zieglerově továrně se to podařilo. Dýmky značky Monte Bello (Krásná Hora) byly k dostání ve Francii, Itálii, Brazílii, ale i Anglii, a to hlavně s českou specialitou čibukem. O jejich kvalitě svědčí dopis Édouarda Herriota, francouzského ministerského předsedy v letech 1924-25: „Děkuji panu Antonínu Zieglerovi za výbornou dýmku Gora, kterou mi daroval. Jest to ideální dýmka míru.“ Výrobě napomohla i poválečná bída. Cigarety byly drahé, a tak se jemně řezaný cigaretový tabák cpal do dýmek. Provoz podniku továrník stále zdokonaloval, o čemž svědčí nákupy nových specializovaných strojů. Vliv celosvětové hospodářské krize výrobu továrny málem zastavil, ale podle účetních výkazů se rychle vzpamatovala. Od roku 1935 nastoupil k otci do Krásné Hory jako technický úředník syn Miloš Ziegler, vyučený pro potřeby firmy na soustružnické škole ve Francii. Další omezení výroby nastalo za II. světové války hlavně pro nedostatek surovin. Přesto založil v rodinném domě čp. 49 v nedaleké Okrouhlici pobočku, kterou řídil syn Miloš.

Krátké poválečné nadechnutí firmy však přiškrtla pounorová doba. Aby zachránil firmu před znárodněním či likvidací, dohodl se od 1.7. 1950 na pronájmu svého závodu „Gora, výroba kuřáckých potřeb v Krásné Hoře“ s národním podnikem Zadrev v Olomouci. Podnik tak

nebyl znárodněn, nýbrž jak se píše "zapojen do socialistického sektoru formou nájmu". Nájem budovy a strojního a pomocného zařízení byl uzavřen na deset let a předán na základě smlouvy, která se dochovala. Přebíraly se i veškeré suroviny, polotovary i hotové výrobky. Převzatý majetek měl cenu ve výši přes dva miliony. Nájemce však převzal výrobní zařízení jen v takovém rozsahu, aby byla zajištěna plynulá výroba pouze pro osmnáct zaměstnanců. Zřejmě na základě tehdy zaváděného plánovaného hospodářství. Doplatila na to tak pobočka v Okrouhlici, jež byla uzavřena. Miloš Ziegler byl sice jmenován vedoucím výroby a továrna stále ještě těžila ze svého zvučného jména ve světě, ale zánik tržního hospodářství ji brzo připravil o tradiční trhy. Nejlepší korsický briar nahradil nekvalitní albánský, tvořivost a vynalézavost nahradila účast v socialistické soutěži. Agitaci pro ni prováděl podle svědectví dělníků sám vedoucí M. Ziegler tím, že přišel do dílny a nezúčastněně dělníkům přečetl kratičký sloupek z Rudého práva, agitaci vždy zakončil větou "vše je společné nás všech". Na chodu závodu od roku 1953 nic nezměnil nový nájemce národní podnik Lira se sídlem v Telči. 17. července 1956 zemřel majitel firmy Antonín Ziegler. Zanechal odkaz, že předává do vlastnictví veškeré strojní a kancelářské zařízení, nacházející se v Krásné Hoře a Okrouhlici svým synům Miloši a ing. Drahomiru Zieglerovým. Po této rodinné tragedii na sebe dlouho nenechala čekat ani další rána. Bratři Zieglerové byli zatčeni a obžalováni trestným činem spekulace za údajné zatajování strojního zařízení a hlavně surovin na výrobu kuřáckých potřeb. Většinou šlo o vybavení, pocházející z doby před rokem 1950, nepřevzaté a nepoužívané novou firmou, uložené ve skladu v Krásné Hoře a Okrouhlici. Atmosféru a politické praktiky té doby nejlépe vystihuje dopis z rodiny z 5. září 1957. "...Včera odpoledne byl vydekorován celý výklad v Dolní ulici na rohu s Pohledskou (kdysi v těch místech byl cukrář Fetř) čibuky, špičkami jakož i v asi 5 fotografiemi s pytlí a balíky jakož i v levém rohu velkou fotografií obličeje Miloše a pod touto nadepsáno asi: MZ, syn továrníka, zatajil zásob ve spotřební ceně Kčs 240 000. Pak ještě několik hesel, že se jedná o surovinu, za které se platí cenné devisy a podobně. To předem uvádím, že tento případ nebude posuzován jako menší delikt. Osobně věřím, že tento případ nebude zvláště drasticky trestán, domnívám se, že vystavení jmenovaných předmětů a fotografií

má za úkol zpracovat veřejnost. Poznámky ale slyším jiné.“ Naznačený optimismus se však tak jako u osudu většiny živnostníků nenaplnil. Soud odsoudil Miloše Zieglera na pět let a ing. Drahomíra Zieglera na osmnáct měsíců vězení. Zabavený majetek propadl státu a byl podle dochovaného seznamu předán zástupcům národního podniku Lira v Proseči, kde se pod zcizenou světoznámou značkou Monte Bello vyráběly dýmky, i když v horší kvalitě, dál. Továrna byla v roce 1958 uzavřena a o práci přišlo patnáct dělníků, protože nemohli dojíždět do Proseče, kde jim byla nabízena místa. Nepřiměřená tvrdost trestů byla dána i tím, že oba soudy, jak lidový v Havlíčkově Brodě, tak Krajský v Jihlavě, považovaly obviněné za příslušníky maloburžoasie, pocházející z živnostenské rodiny, kteří neměli kladný poměr k socialistickému zřízení.

Rehabilitace se rodina dočkala až v roce 1992, kdy Nejvyšší soud ČR zprostil oba obviněné obžaloby z trestného činu spekulace. Oba bývalé soudy pochybily a porušily zákon tím, že obžalované odsoudily za nepředání materiálu socialistické organizaci, neuvedly však na základě jaké právní povinnosti tak mělo být učiněno. To však již zchátralou továrnu, ve které se po její likvidaci nacházelo zdravotní středisko, sklad zdravotního materiálu i skladiště místního družstva, na nohy nepostavilo.

Seznam pramenů a literatury

Prameny archivní

MZA v Brně – Státní okresní archiv v Havlíčkově Brodě, nezpracovaná dokumentace Zieglerovy továrny na dýmky v Krásné Hoře u Havlíčkova Brodu

MZA v Brně – Státní okresní archiv v Havlíčkově Brodě, vyšetřující spis, č. 752/40 – 57 proti Miloši Zieglerovi a ing. Drahomíru Zieglerovi

Obecní úřad Krásná Hora – Pamětní kniha 1918 – 1937

Obecní úřad Krásná Hora – Pamětní kniha 1958 – 1980

Literatura

Dýmka v proměnách času, BRIAR: Časopis nejen pro přátele dýmky, rok 1994 ročník 1, č. 2, 3, 4

Za prosečskými fajfkami z paměti Josefa Hromádky z Proseče, BRIAR: Časopis nejen pro přátele dýmky, rok 1998, ročník 5, č. 3, 4

Hingis, D. J., Kouzla a taje dýmek I, 1.vyd., Praha Karel Hingar The Pipe, 1999

Ant. Ziegler, Kr. Hora pr. Okrouhlice.

Pohlednice – Zieglerova továrna před rokem 1918

*Dřevěný vývěsný štít „Antonín Ziegler, výroba holí a kuřáckých potřeb“,
kolem roku 1910*

Špička na doutníky se šroubovacím náustkem z roku 1907

Řezbářský návrh dýmky od Antonína Zieglera

Antonín Ziegler s kolektivem pracovníc pobočky v Okrouhlici

Gora
TOVÁRNA NA DÝMKY
ANTONÍN ZIEGLER
KRÁSNÁ HORA - OKROUHICE.

Érika
Export ŽIŽKOV, HUSOVÁ 83

Gora a Aurelie

ZÁK. CHR. NEJLEPŠÍ DÝMKY

ADRESA A TELEGRAMY:

ZIEGLER - OKROUHICE

PFLEGENFABRIKATION

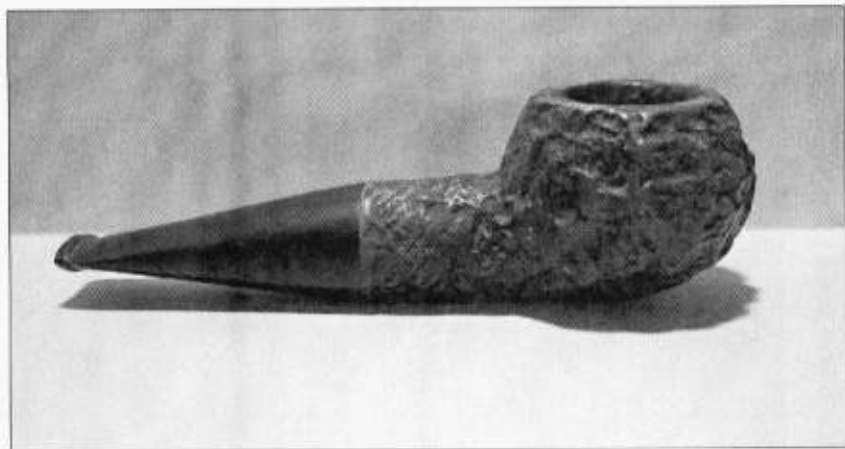
ESSENARTICHEL

Tovární prodejna Gora v Praze v Seminářské ulici, doba první republiky

Hlavička dýmky v podobě vousatého muže, skleněné oči, po roce 1914

Dýmka zn. Monte Bello(1)

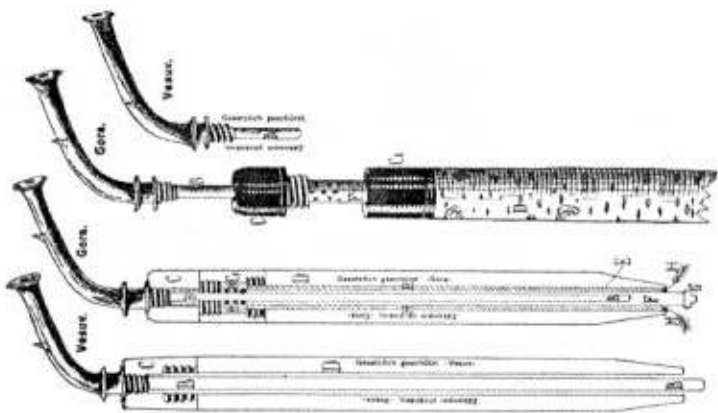

Dýmka zn. Monte Bello (2)

je remercie M. Antonio
Ziegler pour l'excellente pipe
qu'il m'a offerte. C'est l'idéal
calumet de la paix

— Herriot

Poděkování od Édouarda Herriota, francouzského ministerského předsedy v letech 1924 a 1925; překlad: „Děkuji panu Antonínu Zieglerovi za výbornou dýmku Gora, kterou mi daroval. Jest to ideální dýmka míru.“

Řez troubiči

- Čís. 1. A) roh, B) hlínek, C) roh, D) železo, E) železo, F) železo, G) roh, H) železo.
 Čís. 2. A) roh, B) železo, C) železo, D) železo, E) železo, F) železo, G) roh, H) železo.
 Čís. 3. A) rohová železná trubka, B) hlínek, C) roh, D) železo, E) železo, F) železo, G) roh, H) železo.

Zieglerovy zdravotní troubele Gora a Vesuv

Hlavička dýmky v podobě indiána, po roce 1914